

"והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם"

מקורות ללימוד המשותף בנושא איך מתחברים לתורה?

רצוי להדפיס את הדפים בבית לפני הלימוד

קניין תורה:

מקור 1. אבות דרבי נתן, נוסחא א פרק ו: תחילתו של רבי אליעזר הגדול – רבי אליעזר בן הורקנוס.

מה היתה תחלתו של ר' אליעזר בן הורקנוס? בן עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה. ואביו היה עשיר גדול והיו לו חורשים הרבה. פעם אחת היו אחיו חורשים על גבי המענה והוא היה חורש בטרשים. ישב לו והיה בוכה. אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה? שמא מצטער אתה, שאתה חורש בטרשים? עקשו אתה חורש על גבי המענה. ישב לו על גבי המענה והיה בוכה. אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה? שמא מצטער אתה, שאתה חורש על גבי המענה? אמר לו: לאו. – ולמה אתה בוכה? אמר לו: שאני מבקש ללמד תורה. אמר לו: והלא בן עשרים ושתים שנה אתה – ואתה מבקש ללמד תורה! אלא קח לך אשה ותוליד לך בנים – ואתה מולידם לבית הספר.

פעם אחת אמר: אלך ואלמד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי, אמר לו אביו: אי אתה טועם עד שתתגרש מלוא מענה. השכים וחרש מלוא מענה. נפלה פרתו ונשברה רגלה. אמר: לטובתי נשברה רגל פרתי. ברח והלך לו אצל רבן יוחנן בן זכאי בירושלים.

אמר: אותו היום ערב שבת היה ולא טעם כלום משש שעות של ערב שבת עד שש שעות של מוצאי שבת. כשהוא הולך בדרך ראה אבן שדמה ונטלה ונתנה לתוך פיו.

בא וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי והיה בוכה. אמר לו: מפני מה אתה בוכה? אמר לו: רצוני ללמוד תורה. אמר לו: לא למדת מימיך? אמר לו: לאו. התחיל מלמדו קריאת שמע ותפלה וברכת המזון ושתיה הלכות בכל יום, ובשבת היה חוזר עליהן ומדבקן. עשה שמנה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפני רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: אליעזר בני, כלום סעדת היום? שתק. שוב אמר לו – ושתק. אמר לו: חייך, היום אתה סועד אצלי. אמר לו: כבר סעדתי אצל אכסניא שלי. אמר רבן יוחנן לתלמידיו: חייכם, שתבקרו את הדבר.

היו התלמידים מחזרים בכל שוקי ירושלים ושואלים בפנדקאות: יש כאן חבר אכסני? יש כאן חבר אכסני? אמרו להם: לאו. עד שבאו אצל אשה אחת ואמרה להם: הן. אמרו לה: יש לו כאן כלום? אמרה להם: יש לו שק אחד, שהוא נותן ראשו לתוכו ומוצץ כנגד יין. אמרו לה: הראינו אותו. הביאה את השק לפניהם, פתחוהו ומצאוהו מלא עפר. אמרו לה: כלום סעד אליעזר אצלכם היום? אמרה: לאו. אמרנו, שמא אצל רבי היה סועד – והרי שמנה ימים שלא טעם כלום.

הלכו ואמרו לרבן יוחנן בן זכאי. קששמע רבן יוחנן בן זכאי אמר: "אי לה, אליעזר, שהיית משלך בינותינו! אבל אמר לך: קשם שעלה ריח פיו לפני, כך יצא ריח תורה מפיו מסוף העולם ועד סופו". קבע לו מזונות ונתרפא.

עשה לפני רבן יוחנן בן זכאי שלש שנים.

אמרו בניו של הורקנוס לאביהם: ראה, מה עשה לך אליעזר בנך, הניחך בזקנתך והלך לירושלים. לך והדר אותו מנכסיו. עלה הורקנוס לירושלים להדיר את בנו מנכסיו. אמרו: אותו היום היה יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי וכל גדולי המדינה סועדים אצלו: בן ציצית הכסף ונקדימון בן גוריון וכן כלבא שבוע. שמע רבן יוחנן בן זכאי על הורקנוס שבא, אמר: עשו לו מקום. הושיבוהו בין גדולי המדינה. היה יושב ביניהם ומרתת. נתן רבן יוחנן בן זכאי עיניו בראש אליעזר ואמר לו: פתח ודרוש. אמר לו: איני יכול לפתוח. משל לבור שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס, כך אין אני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך. אמר לו: בני, משל למעין שהוא נובע ומוציא מים מאליו, אף אתה כה. דחק עליו ודחקהו התלמידים. עמד ופתח ודרש בדברים שלא שמעתם אמן מעולם. והיו פניו מאירות באור הסמה וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה, ואין אדם יודע אם יום ואם לילה. עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר: אשריכם, אברהם יצחק ויעקב, שיצא זה מחלצכם! אמר הורקנוס: למי אמר כך? אמרו לו: לאליעזר בנך. אמר להם: לא כך היה לו לומר, אלא: אשרי אני שיצא זה מחלצאי!

עלה הורקנוס על הספסל ואמר לפני בני ירושלים: רבותי, אני לא באתי אלא להדיר אליעזר בני מנכסי; עכשו כל נכסי יהו נתונים לאליעזר בני, וכל אחיו אין להם בהם כלום. אמר לו ר' אליעזר: אלו קרקעות בקשתי מלפני הקדוש ברוך הוא היה נותן לי שנאמר: "לה' הארץ ומלואה"; אלו כסף וזהב בקשתי – היה נותן לי שנאמר: "לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות". לא בקשתי מלפני הקדוש ברוך הוא אלא תורה בלבד.

רקע: רבי אליעזר, גדל בבית הורקנוס לפני חורבן בית המקדש. הורקנוס היה עשיר ובנו המשיך בדרכו לעבוד בעסקים.

שאלה: באיזה גיל ומדוע רוצה אליעזר ללכת ללמוד תורה? מה אומר לו אביו?

מה בסוף גורם לו לצאת אל רבן יוחנן וללכת ללמוד אצלו? מתי הוא מגיע אל רבן יוחנן? מה הוא עושה ביום ראשון מול רבן יוחנן? מה הוא אוכל במשך שמונה ימים? כיצד מתגלה מה שאכל? לאיזו ברכה זוכה רבי אליעזר מרבן יוחנן? אבין הורקנוס מגיע לאחר שלוש שנים שבנו נעלם ממנו ו"נשרף" אצל רבן יוחנן, מהי כוונת בואו? מה מבקש רבן יוחנן מרבי אליעזר לעשות? רבי אליעזר מסרב היות והוא טוען כי אין לו מעצמו כלום, הוא בסך הכל חוזר על דברי רבו. כשבסוף מדבר מה שמעו כולם?

מה עושה הורקנוס אחרי שמבין שבנו הוא תלמיד חכם גדול? כיצד מגיב על כך רבי אליעזר?

כיצד התחיל רבי עקיבא?

מקור 1: אבות דרבי נתן פרק שישי.

מה היה תחילתו של ר' עקיבא? אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. בור ועם ארץ גמור היה.

פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר מי חקק אבן זו?
אמרו לו המים שתדיר (=תמיד) נופלים עליה בכל יום,
אמרו לו עקיבא אי (=האם אין) אתה קורא "אבנים שחקו מים" (איוב י"ד י"ט)?

מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו: מה רך פסל (=ניצח) את הקשה, דברי תורה שקשים כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם, ומיד חזר ללמוד תורה. (אבות דרבי נתן)

שאלה: מה מניע את רבי עקיבא ללמוד כדי להיות תלמיד חכם?

מקור 2: כתובות סב עמדו א'.

עקיבא היה רועה צאנו .
ראתה רחל בתו של כלבא שבוע שעקיבא צנוע ומעלה אמרה לו:
אנשא לך אם תלך ללמד תורה .
ענה לה ר' עקיבא : הן.
שמע כלבא שבוע שבתו נשאת לאיש שלא למד תורה וגרש אותה מביתו.
היו רחל ור' עקיבא עניים ומקום לדור בו לא היה להם.
ישנים היו במתבן והיה רבי עקיבא מלקט המתבן מתוך שערותיה ואומר לה :
אלמלי היה בידי הייתי נותן לך ורשלים של זהב .
אמרה לו : לך ולמד בבית המדרש.
לסוף שתים-עשרה שנה
חזר לביתו ועמו שנים עשר אלף תלמידים .
יצאה רחל לקראתו, דחפה תלמידיו.
אמר להם הניחוה שלי שלכם - שלמה הוא.
ועשה לה עיר של זהב.

שאלה: לפי מקור זה מהו המניע שדוחף את רבי עקיבא לגדול בתורה?

שימו לב! אדם יוצר שינוי ויוזם או כאשר הוא מגיע לכך מהתבוננות פנימית כרבי עקיבא עם המעיין המטפח. או כאשר יש לו סביבה תומכת כרחל שדוחפת ומקריבה את חייה ומדרבנת אותו לצעוד קדימה בלי לפחד. כנראה שצריך רצון פנימי וגם סביבה תומכת להתחיל ולהתמיד בעשייה גדולה.

בלי רצון ראשוני אין כלום. אולם, כדי להצליח צריך את ההתמדה ואת ההתעקשות להמשיך במעלה ההר. אין הדבר תלוי אלא בי... איך מצליח רבי עקיבא בגיל 40 להפוך מרועה צאן פשוט לגדול הדור בתורה?

מקור 3: אבות דרבי נתן פרק שישי.

א. הלך לו אל בית הספר והתחיל קורא בלוח הוא ובנו.
אחז ר' עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח.
כתב לו אלף בית – ולמד.
אלף תיו – ולמד,
תורת כהנים – ולמד.
היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כלה.
ב. ר' שמעון בן אלעזר אומר : אמשל לך משל למה הדבר דומה, לסתת שהיה מסתת בבהרים.
פעם אחת נטל קרדמו בידו והלך וישב על הקר, והיה מכה מכה מן פירות דקים.
באו בני אדם ואמרו לו : מה אתה עושה ? אמר להם : הרי אני עוקרו ומטילו בתוך הירדן.
אמרו לו : ויכול אתה ?
אמר להם : הן.
היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול.
נתן תחתיו צפרן של ברזל, סתרו ועקרו והטילו אל הירדן.
ראה אחר גדול ממה, נתן תחתיו צפרן של ברזל והטילו אל הירדן
ואמר לו : אין זה מקומך אלא זה.

קִדּוּשׁ עֲשֵׂה לָהֶם ר' עֲקִיבָא לְר' אֱלִיעֶזֶר וְר' הוֹשֵׁעַ,
 שְׁנָאֵמַר: "בְּחֻלְמֵי שְׁלַח יָדוֹ הִפְךָ מִשְׁרָשׁ הָרִים, בְּצוּרוֹת יֶאֱרִים בְּקֶעַץ וְכָל יָקָר רָאִתָּה עֵינֶיךָ" (איוב כח, ט-י).

ג. בְּכָל יוֹם וַיּוֹם הָיָה ר' עֲקִיבָא מְבִיא חֲבִילָה שֶׁל עֲצִים,
 חֲצִיָּה – מוֹכֵר וּמִתְפָּרֵס וְחֲצִיָּה – מִתְקַשֵּׁט בָּהּ.
 עָמְדוּ עָלָיו שְׂכָנָיו וְאָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, אֲבָדְתָּנוּ בְּעֶשֶׂן;
 מִכָּר אוֹתָם לָנוּ וְטַל שָׁמֶן בְּדִמְיָהּ וּשְׁנָה לְאוֹר הַנֵּר.
 אָמַר לָהֶם: הֲרֵבָה סְפוּקִים אֲנִי מִסְתַּפֵּק בָּהֶם:
 אֶחָד, שֶׁאֲנִי שׂוֹנֶה בָּהֶם,
 וְאֶחָד, שֶׁאֲנִי מִתְחַמֵּם בְּגִדָּם,
 וְאֶחָד, שֶׁאֲנִי כֹלֵל לִישׁוֹן עֲלֵיהֶם.

ד. עֲתִיד רַבִּי עֲקִיבָא לַחֲיִיב אֶת כָּל הָעֲנִיִּים בְּדִין, שֶׁאִם אוֹמְרִים לָהֶם:
 מִפְּנֵי מָה לֹא לִמְדַתֶּם [תּוֹרָה]? וְהֵם אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁעֲנִיִּים הֵינּוּ.
 אוֹמְרִים לָהֶם: וְהֵלֵא רַבִּי עֲקִיבָא עֲנִי בְּיוֹתֵר וּמְדוּלָּדֵל הִיָּה?
 וְאִם אוֹמְרִים מִפְּנֵי טַפְנוֹ (=שֶׁהֵינּוּ צָרִיכִים לְטַפֵּל בִּילְדִים), אוֹמְרִים לָהֶם:
 וְהֵלֵא רַבִּי עֲקִיבָא הָיוּ לוֹ בָּנִים וּבָנוֹת.
 אֲלֵא אוֹמְרִים לָהֶם: מִפְּנֵי שֶׁזָּכַתָּה רַחֵל אֶשְׁתּוֹ.

ה. אָמְרוּ: לֹא נִפְטָר ר' עֲקִיבָא מִן הָעוֹלָם
 עַד שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁלֹחֲנוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב
 וְעַד שֶׁעָלָה לְמִטָּתוֹ בְּסֻלָּמוֹת שֶׁל זָהָב.
 הָיְתָה אֶשְׁתּוֹ יוֹצֵאָה בְּקִרְדּוּטִין וּבְעִיר שֶׁל זָהָב.
 אָמְרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו: רַבִּי, בִּישְׁתָּנוּ מִמָּה שֶׁעֲשִׂיתָ לָּהּ.
 אָמַר לָהֶם: הֲרֵבָה צָעִיר נִצְטָעְרָה עָמִי בַּתּוֹרָה.

שאלה: לאחר שקראתם את המקורות הבאים, הגדירו מהו סוד הצלחתו של רבי עקיבא? כיצד הצליח להגיע לפסגת לימוד

סיכום: עקיבא בן יוסף היה ממשפחת גרים. נולד כמה עשרות שנים לפני החורבן.
 בערך ב 30 למניין הנוצרים. הוא היה רועה צאן פשוט אצל אחד מעשרי ירושלים
 כלבא שבוע. יחסו לתורה ולחכמים לפי עדותו היה כך: "כשהייתי עם הארץ
 אמרתי, מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור" (פסחים מ"ט:). רבי עקיבא עשה
 שינוי בחייו. בגיל מאוחר יחסית, בגיל 40 התחיל ללמוד תורה. מתוך מסירות נפש
 והתמדה גדולה נהפך לגדול החכמים בדור השלישי. רבותיו המרכזיים רבי אליעזר
 ורבי יהושע שהיו מחשובי תלמידי רבן יוחנן בן זכאי. לרבי עקיבא היו אלפי
 תלמידים, 24 אלף תלמידים. בשנת 132 למניין הנוצרים היה זה רבי עקיבא שעמד
 בראש התומכים במרד בר כוכבא. הוא ראה בו משיח. "ר' שמעון בן יוחאי (אומר
 על רבו): עקיבא רבי היה דורש 'דרך כוכב מיעקב' - דרך כוזבא מיעקב. ר' עקיבא
 כשהיה רואה את בר כוזבא, היה אומר: זהו מלך המשיח. אמר לו ר' יוחנן בן
 תורתא: עקיבא, יעלו עשבים בלחייך, ועדיין אינו בא!" (ירושלמי תענית, פרק ד'
 הלכה ה'). לאחר שנכשל המרד ותלמידיו הרבים מתו מלמד רבי עקיבא כמה
 תלמידים מובחרים שמהם יוצאת התורה לכל עם ישראל. רבי עקיבא מת על
 קידוש ה'. הוא היה מעשרת הרוגי מלכות ונהרג בשנת 136 למנינם.